

Festivalisering van de stad

Een poging tot ontmythologisering

door Inez Boogaarts

Binnensteden lijken tot permanente pretparken en kermislocaties te zijn omgetoverd. Funshoppen, braderisering, eftelingisering, verpretparking, en niet te vergeten festivalisering bepalen onmiskenbaar de dagelijkse leefwereld van de stedeling. Althans, als we de nogal filosofisch getinte publicaties of cultuurdebatten moeten geloven waarin binnensteden worden omschreven als overal vrijwel identieke vrijplaatsen van zappende consumenten. Maar klopt dit beeld van de spektakelstad wel met de werkelijkheid? Zijn het niet veeleer flitsende woorden die het zicht op wat er werkelijk op het terrein van festivals gebeurt, versluieren? Laten we de festivalisering van de stad eens nader bekijken. Waar gaat het eigenlijk om? En wat heeft het opgeleverd?

Appels en peren

De groei in het aantal festivals is een van de meest opvallende trends in de vrijetijdssector in de laatste vijftien jaar, in de VS en West-Europa. Festivals op zich zijn, evenwel, geen nieuw fenomeen. Muziekfestivals bestaan al, zeker, sinds de 11e eeuw toen Franse troubadours deelnamen aan de festiviteiten van de gilden. Vooral sinds 1945 zijn festivals een belangrijk aspect van het culturele leven geworden (1). Het aantal (kunst)festivals groeide gestaag tijdens de jaren zeventig en tachtig, maar sinds het einde van de jaren en begin negentig lijkt zelfs van een explosieve groei sprake te zijn. Veel steden houden tegenwoordig tenminste één jaarlijks festival. In Avignon, Salzburg, Den Bosch of Charleston (SC), maar ook in Parijs, Glasgow, Brussel, Rotterdam en Los Angeles zijn vele festivals te vinden; eenmalige evenementen even niet meegerekend. Festivals, veelal met klinkende namen en spektakel, maar even zo vaak met lokale helden en onbekende en onverwachte presentaties. Hoewel cultuurpessimisten, programmeurs en concurrerende fes-

Steeds meer steden organiseren jaarlijks één of meer culturfestivals. Critici zien daarin niets anders dan de hang naar spektakel, het opvijzelen van het stedelijk imago om commerciële redenen en spreken daarom van vermaaksinflatie. Ten onrechte, zo beweert onderzoekster Boogaarts.

tivalorganisatoren zich haasten te verklaren dat er sprake is van een 'vermaaksinflatie', is het heel wel mogelijk dat deze festivalisering meer lijkt dan het in werkelijkheid is (2). De onderzoeksgegevens die moeten aantonen of er werkelijk sprake is van een ongekeerde festivalgroei, ontbreken vooralsnog. Diverse fenomenen worden met de naam festival getooid, terwijl het over zeer uiteenlopende verschijnselen gaat. Als festivals al worden geteld - in officiële culturele statistieken ontbreken ze over het algemeen - worden vaak appels met peren vergeleken; een buurtfestival is wat anders dan een lokaal popfestival of een internationaal podiumkunstenfestival. Bovendien fluctueert het aantal festivals jaarlijks sterk; hooguit

een kwart van de huidige festivals bestaat langer dan 10 jaar. Hoewel het onduidelijk is of er sprake is van een explosieve groei, is er wel veel over festivals in steden te doen. De groei van festivals zit dan ook meer in de groeiende budgetten, bezoekersaantallen, aantal gebruikte zalen en vierkante meters, programmaonderdelen of het mediabereik, dan in het numerieke aantal (3).

Culturele strategie

Interessanter dan de kwestie van al dan niet groei, is dat stedelijke bestuurders een opvallende belangstelling voor festivals aan de dag leggen. Lokale bestuurders, semi-overheidsinstellingen en gemeentelijke diensten op het terrein van recreatie, cultuur en toerisme hebben in veel plaatsen het voortouw genomen bij het stimuleren en subsidiëren van festivals. In diverse steden in Europa en de VS is de afgelopen tien à vijftien jaar een festival- of evenementenbeleid ontwikkeld en zijn speciale organisaties in het leven geroepen om festivals te coördineren en te organiseren. In Nederland alleen al zijn festivalplannen of -nota's ontwikkeld in Tilburg, Den Bosch, Hellevoetsluis, Leiden, Utrecht en Rotterdam.

Inez Boogaarts doet onderzoek en verzorgt publicaties op het gebied van steden en vrijetijdsbesteding. Zij werkt tevens aan een dissertatie over de rol van festivals in de stedelijke vernieuwing in de VS en Europa.

(1). zie Frey, B. & I. Busenhardt (1994), *Special Exhibitions and Festivals: Culture's Booming Path to Glory*, paper voor Cultural Economics Congress, in Witten-Herdecke; Rolfe, Heather, 1992. *Arts Festivals in the UK*. London: Policy Studies Institute.

(2). zie o.a. A.C. Zijderveld, 1994. "Van stedelijkheid en stedelijke festivals", Rotterdam: Stichting Rotterdam Festivals.

(3). Festivals worden overigens ook (en wellicht zelfs steeds vaker) buiten de steden gehouden.

Het lokale festivalbeleid behoort in de regel tot een van de onderdelen van een zogenaamde culturele strategie, hetgeen tot uiting komt in de ontwikkeling van museumkwartieren, het stimuleren van film- of muziekindustrie of van architectuur. Steeds vaker vormt een culturele strategie een belangrijk aspect, al dan niet geïntegreerd, in het lokale stedelijke toerisme-, citymarketing- of vernieuwingsbeleid (4). In veel steden zijn strategieën ontwikkeld om het hoofd te kunnen bieden aan de concurrentie van andere steden, die ook pogen de schaarse investeringen, bedrijven, bezoekers en voorzieningen binnen te halen. Uit promotie-overwegingen of stedelijke ontwikkelingsstrategieën worden derhalve sommige steden als *festivalstad* geafficheerd of met een internationaal festival geprofileerd.

Wat maakt het festival als middel zo aantrekkelijk om zich te profileren?

In veel festivalplannen wordt betoogd dat festivals zich aan de alledaagsheid onttrekken en ruimte bieden voor experimenten. Festivals zouden drempelverlagend werken en ervoor zorgen dat niet-reguliere cultuurbezoekers met culturele activiteiten in aanraking komen. Festivals zijn kort en intensief, en leiden mede daardoor tot een ambiance waar ideeën en mensen (bewoners, bezoekers, kunstenaars) gemakkelijk samen komen. Een niet onbelangrijk voordeel is dat festivals relatief goedkoop zijn, omdat een permanente staf, kapitaalsintensieve behuizing of investeringen niet noodzakelijk zijn (5).

Toch gaat het de meeste stadsbestuurders niet zozeer om de typische eigenschappen van de festivals zelf, maar veeleer om effecten die festivals teweeg kunnen brengen. Van festivals wordt verwacht dat ze de stad leefbaarder en, in ieder geval tijdelijk, aantrekkelijker maken. Festivals zijn ook op zichzelf al recreatiemogelijkheden. Middels festivals zou het mogelijk zijn een stad een beter aanzien te geven en het imago van de stad te veranderen of te verstevigen. Bewoners zouden zich door middel van festivals beter met de stad kunnen identificeren en indirect zou daarmee ook de burgerzin kunnen worden versterkt. Daarnaast is de verwachting dat festivals dagjesmensen en toeristen trekken, inkomsten en werk genereren, en zo economisch effect sorteren.

Onduidelijke effecten

Wat het succes van de inzet van festivals als stedelijke strategie is, is over het algemeen niet duidelijk en meestal ook niet in de desbetreffende steden onderzocht of geëvalueerd. Het is niet eenvoudig, en wellicht zelfs onmogelijk, te toetsen of de verwachtingen en beoogde effecten, daadwerkelijk worden gerealiseerd. In veel steden zijn verwachtingen en doelstellingen niet eens geformuleerd of juist weer zo ruim geformuleerd, dat evaluatie ervan welhaast onmogelijk is. Ook is vaak onduidelijk wie wint en wie verliest bij de inzet van de festivals als stedelijk middel. Het profijt van dergelijke uitgaven en inkomsten wordt in de regel sterk overdreven, temeer daar onzichtbare en sociale kosten (verkeers-

Foto: archief CC

Central Park, midden in New York, jaarlijks vele festivals en 'megafestaties'

opstoppen, parkeerproblematiek, hogere prijzen, aanslag op openbare diensten), in het algemeen onbekend blijven of te laag worden ingeschat. Als individuele festivals al effect sorteren zal het voornamelijk van tijdelijke aard zijn.

In de verschillende festivalsteden is echter wel degelijk iets van de inzet van festivals als middel tot stedelijke revitalisering te merken. De populariteit van festivals als stedelijke strategie heeft geleid tot zeer verschillende festivalsteden, zoals Ciudad de las Fiestas (Utrecht), "Celebrating America's City of Festivals" (Los Angeles), "Festspielstadt" (Salzburg) of festivalstad (Rotterdam). Festivalsteden zijn beslist niet identiek.

Van oude en nieuwe festivalsteden

In de oude 'traditionele' festivalsteden, als Avignon, Edinburgh, Salzburg of Bayreuth, stond het initiëren van een festival met een toonaangevende artistieke of vakinhoudelijke dimensie veelal voorop. De wisselwerking tussen een mooie omgeving en het festival werd vaak als erg belangrijk gezien. In tegenstelling tot de oude festivalsteden blijken bij de *nieuwe* festivalsteden, als Rotterdam, Baltimore, Los Angeles of Glasgow, artistieke criteria niet direct te prevaleren. Veel nieuwe festivals zijn bewust vanuit de gemeentelijke overheid, soms heel kunstmatig, opgezet en ingezet om de stad te 'verkopen'. De eigenlijke drijfveren voor het organiseren van de festivals liggen buiten de festivals zelf. Het festival is een middel om een ander, stedelijk, doel te bereiken.

Hoewel het soms lijkt alsof de festivalsteden een toverformule van elkaar kopiëren, blijkt dat er onderling grote verschillen zijn. Waardoor worden deze verschillen veroorzaakt?

Ten eerste zijn bij de festivalisering van de stad uiteenlopende partijen uit de culturele, toeristische, economische, en stedelijke sector betrokken, vaak met onderling afwijkende doelstellingen die niet per se met elkaar hoeven te stroken. In de ene stad ligt

(4). H. Häußermann und Siebel, W. (1993), *Festivalisierung der Stadtpolitik. Stadtentwicklung durch große Projekte. Zeitschrift für Sozialwissenschaft. Sonderheft 13/1993, Westdeutscher Verlag. Zie ook: Sharon Zukin, 1995. The Cultures of Cities. Cambridge: Blackwell; Boogaarts, I., 1992. "Food, Fun, and Festivals. De festivalisering van de stad", in Burgers, Jack (red.), *De Uitstad. Over stedelijk vermaak. Utrecht: Jan van Arkel.**

(5). zie Boogaarts, I., 1996. "Het festival als concurrent of component van het reguliere circuit" in *Vakblad Management Kunst en Cultuur, nr. 1, jrg.2.*

het initiatief bij de Kamer van Koophandel of een Festival Stichting, in de andere bij de dienst Culturele Zaken. Deze verschillen geven mede aanleiding tot het leggen van andere accenten in festivalbeleid en -praktijk.

Ten tweede onderscheiden festivalsteden zich van elkaar door de verschillende lokale culturele en recreatieve contexten waarin de festivals plaatsvinden. Sommige festivalsteden beschikken over een sterk ontwikkelde en in historische opzicht rijke culturele infrastructuur, terwijl andere slechts enkele tentoonstellingsruimten en podia hebben. Dit onderscheid in (dagelijkse) infrastructuur bepaalt mede welke positie de festivals in de betreffende stad innemen. Het maakt nogal wat uit of een festival in een stad wordt gezien als het enige jaarlijkse culturele programma van formaat, of dat een festival een welkome afwisseling is op het brede wekelijkse aanbod.

Tenslotte is het aantal, het bereik en de inhoud of functie van de festivals van invloed op het uiteindelijke beeld van de desbetreffende festivalstad. Sommige festivalsteden ontleen hun prestige aan de organisatie van één jaarlijks festival; soms al meer dan honderd jaar (Bayreuth). Andere festivalsteden presenteren

wel 100 festivals, gedurende zomer en winter (Baltimore). Er zijn steden waarin vooral internationale toonaangevende festivals worden georganiseerd (Salzburg) en in andere steden is vooral aandacht voor nationale en lokale festivals (Rotterdam). In weer andere festivalsteden beoogt men met de festivals een 'etalage' voor een bepaalde discipline te verschaffen, terwijl elders festivals vooral tot doel hebben burgers bij de stad en buurt te betrekken.

Diversiteit en variatie

De omstandigheden en contexten waarin de stedelijke festivals plaatsvinden zijn, zoals ik zojuist heb aangetoond, zeer gevarieerd. Deze uiteenlopende omstandigheden hebben niet alleen gevolgen voor de in te lossen verwachtingen, maar zorgen er ook voor dat er een zeer diverse schakering aan festivalsteden is ontstaan. Zo beschouwd leidt de festivalisering niet zozeer tot uniformiteit en vermaaksinflatie, maar eerder tot verlevendiging van de stedelijke cultuur. In ieder geval meer dan weleens door cultuurpessimisten wordt gesuggereerd. ♦

Buurtfestival op pleintje in Amsterdam

Foto: archief CC

